

Egy tanúságtevő élet a közjó szolgálatában

Recenzió Botos Katalin: *Egy közgazdász élete a köz szolgálatában* című könyvről

(LEXICA Kiadó, 2023)

A hiteles élet sugárzó erő, mert közismert, hogy nem a szavak, hanem a példák vonzanak. Ez az oka, hogy ilyen emelkedett címet választottam a recenziómnak, mert a könyv eredeti címét túl leegyszerűsítőnek találtam, miközben az valójában egy példamutató és tanúságtétel jellegű élet összefoglalása.

Az alkotó egy nemzetközileg is elismert közgazdász, aki hívő keresztény életével adja példáját vagy régies műszóval „tükörét” a kereszténydemokrácia perszonalista eszményének a mindennapi emberről. Ez a tény létfontosságú az életrombolás pillanataiban, amikor tarol az egománia, a hedonista individualizmus militáns formája, ami indokolatlanul és megalapozatlanul minden mást a totalitárius korok tömegbe szűrítő merényletnek tart. A közjóért küzdő hívő ember természetesen a társadalomban élés, a szolidáris egymásért küzdő és élő emberek világát képviseli. Visszakaptuk emberi méltóságunkat, de ezt nem szabad a mások legázolására érvényesítenünk. A hívő léleknek akárhol van, akárhova állította az Úristen, humanizálnia kell a környező világot.

A könyv föltárja a családi gyökereket, azt az Odüsszeiát, amelyben a kislány Botos Katalinnak szüleivel végig kellett vándorolnia az egész akkori Magyarországon, míg végül lehorgonyoztak Tatabányán. Itt készül az életfreskó első nagy képe, hogy a későbbi szocialista bányászvárosban egy egyszerű templom világában szikrázik föl először lelkében a későbbi elhivatottságának alapja, a keresztény hit. Az ötvenes évek dermesztő és egyházüldöző világában érez rá a tanúságtevő hivatására és arra, hogy az üdvösség utáni vágya egy egyházi iskolába vezeti. Ez az első bravúr, amelyet a későbbi sikeres élet majd sokszor megismétel. A szocialista kirakatvárosból, ahol amúgy testközelből látta a bányászok elismerten és számára is tiszteletet érdemlő nehéz életét, ami így a nehéz életű emberek melletti szolidáris kiállás első iskolája is volt. Tatabányáról egy egyházi gimnáziumba! Innét nézve szinte természetes, hogy későbbi életében a hitéhez rendületlenül hűséges professzor asszony élete nem volt a szokványok, a mások által kitaposott rutin útja.

A Knézits utcában érte az '56-os forradalom és szabadságharc megrendítő élményének csodája. A kollégium, a világot bejáró hősiesség a Corvin köz közelében volt. Ezeknek az óráknak a lélekemelő és nemesítő csodáját élete végéig a szívében hordozta.

Itt ír először arról, hogy gimnazista kamaszlányként sem egy magának élő, befelé botorkáló alkat. Életre szóló barátságot köt Kopp Máriával, aki később, hozzá hasonlóan, az új demokratikus világ egyik ismert alakja lesz. Botos Katalin értékes személyét tanárai is elismerik és fejlődését támogatják, de egy újabb ugrás következik: egyházi iskolából a Marx Károly Közgazdasági Egyetemre kerül. Bár ő bevállalt tanár szeretett volna lenni, de hát akkor! Bizony szigorúan megválogatták, hogy kiket engedjenek a jövő szocialista ifjúsága elé tanárként! Hogy milyen tanár lett volna belőle? Később mégis kiderült, miután az induló Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának dékánja, Zlinszky János felkéri egy Közgazdasági Intézet felállítására és megszervezésére. De erről majd később.

(*Gúzsba kötve táncolni*) Az egyetemen a közgazdaságtan komoly képviselői közé került. Érdekes, hogy még a vele átellenes gondolkodású professzorokról sem szól egy rossz szót sem. Az üvöltő ötvenes évekre jött az új korszak, a reformok reményteli tavasza a közgazdaságban. A professor asszony csillagóráinak vezető személyisége volt Hagelmayer István, akinek neve talán már kezd megfakulni, de az töretlenül él, hogy a szaktudomány óriása volt. Az akkor nyíló új világban, bár az ideológia miatt gúzsba kötve kellett táncolni a gazdaság tervezőinek is az ideológiai kényszer miatt; de azért néha szóhoz jutott a valóság is. A nem pártpolitikai szereplők számára is oxigéndúsabb lett egy kissé a légkör, mivel kezdték tiszteletben tartani a magánélet szféráit.

A szerző szépen írt sorokban emlékezik a családalapításról. Emlékezése egyben főhajtás férje személyes hőseposza előtt, aki az 1956-os események vidéki résztvevője, s a megtorlások áldozata volt. 1971 óta viseli az ő nevét. Az, hogy vidám és boldog családi életet éltek, abban szerepet kapott férjeura humoros alaptermészete is, amely gyakran szellemes „bon-mot”-okban villant meg. Például amikor a kor vezető /de amúgy köztiszteletben álló/ történésze, Ormos Mária egy ankéton a „megkésétt” magyar fejlődést taglalta, embere szellemesen ríposztolt, hogy „ez nem megkésétt, hanem *’megkésélt’ fejlődés!*” Teljes joggal, mert hazánk sokszor meglödulő fejlődését vagy elölről, vagy hátulról durván ledöfték. Kezdetből fogva sokat dolgoztak a szakmában együtt.

Oroszlánkörmeit korán megvillantotta immáron Botos Katalin, így a szakma is felfigyelt a fiatal pénzügyi tehetségre. Támogatói között megemlíti Faluvégi Lajost vagy Hetényi Istvánt, akik nevét még ma is sokat hivatkozzák közgazdászok, gazdaságtörténészek.

Tudományos alkotóerejét a családi háttérrel megerősítve, a szerző életrajza szerint sorra küzdötte le a tudományos elismerés magasba vezető lépcsőfokait. Kisdoktori, kandidátusi, akadémiai doktori. Hiába a minisztériumi magas állás, bevallja, hogy egyre nehezebben viselte az akkori minisztérium stresszes csinovnyik légkörét. Így szinte felszabadító erejű volt, hogy Hagelmayer István meghívta a Pénzügykutató Intézetbe. Végre visszatalált a tudományos élet számára oxigént adó világába

A színpalak mögött hatalmas csata zajlott a reformerek és a „fékezők” között, és csak az új világban derült fény arra, hogy mennyi kárt okoztak azok a „mószzerológ”, akik állandóan rohagáltak Moszkvába, hogy állítsák már le a reformokat. Az is csak napjainkban került napvilágra, hogy azzal az eretnek váddal tüzelték Moszkvát, hogy a parasztok nálunk jobban élnek, mint a munkások. Azt elhallgatták, hogy a háztájiban csak az önkiszákmányolással lehetett jövedelmet termelni. Ha nem is teljesen, de 1972-ben sajnos, sikerült is ez a merénylet, amely megakasztotta hazánk fejlődését, és csak a rendszerváltás után nyílt meg a pálya egy másik jövő felé. De ez szintén rögzös útnak bizonyult.

Már derengett valami a jövőből; Nyugaton elindult a nagy konzervatív hullám, a világban zúgott a monetáris ellenforradalom. Keynes építményét, amelyre a különböző nyugati gazdaságok saját gazdasági csodájukat építették, már rohamozták a „neokon” szellemű csapatok. Itthon a 80-as éveket átjárta a változás lelkesítő, de még nem csodaváró hangulata. A „fékezők” ellen-támadása Botos Katalint már az Agrárgazdasági Kutatóintézetben találja.

A szerző lakonikusan két szóval – „bomlik a diktatúra” – nyugtázta azt, hogy „új szelek nyögetik az ősmagyar fákat”, majd egy cseppet sem megkésve szállt fel a gazdaságtörténet induló vonatára.

(*A politika színpadán*) A katolikus egyház társadalmi tanítása elismeri a közgazdaságtan valóságának erejét és szerepét, egy tételben viszont nem enged: az embereknek szolgáló gazdaságra van szükségük. Nem véletlen, hogy amikor eljött a történelmi pillanat,

a rendszerváltásban fölemelkedett államférfi, Antall József keresztény közgazdászokat keresett, és behívta Botos Katalint a rendszerváltás első kormányába. Ezzel a Patróna Hungariae gimnázium diáklánya, a közgazdasági egyetem ígéretes tehetsége, a közgazdaságtudományok, kiemelten a pénzügyek tudós doktora kilépett a politika színpadára. Bár kevesen vártak tündérmesét, de hogy ekkora romhalmaz és pusztító adósság várt rájuk, arra még hideglelős rémálmaiban sem gondolt senki.

Ebből kellett egy új országot teremteni! Nem véletlenül nevezte a tragikus sorsú miniszterelnök „kamikáze kormánynak” a magyar újjászületésre szerveződött, nemzeti keresztény szellemű és lelkületű csapatát.

Mivel nem az „elvárt fiúk” győztek, hanyatt-homlok menekült a pénz Magyarországról, de az adósság törlesztését kíméletlenül megkövetelték. Keserű pillanat az új világ édesnek és oxigéndúsnak gondolt levegőjében: Botos Katalin vállalta föl, hogy elmondja, minden adósságot törlesztünk. Ez létfontosságú volt az új állam számára, mert nyilvánvaló volt, hogy hazánkat meg akarták fojtani, népünket a szerintük „helyes útra” terelni. A puccskísérlet nem váratott sokáig, a taxisblokáddal meg akarták törni nemzetünket. Hogy ez milyen sötét és piszkos dolog volt, az csak napjainkra derült ki teljesen. Egy üdítő eredmény: a Fidesz, amelyet egy „SZDSZ – Komszomol” céljából dédelgettek, hátat fordított a rémületes ortodox erőknél.

Hogy mi segített az akkori politikai viharban hajózó politikusoknak, kiemelten pedig főhősünknek? A keresztény ember tudja, hogy nem jelszavakkal hathatunk a történelem menetére, hanem a szeretetalapú szolidaritás erejében bízhatunk. A támadó erők individuális mohóságával szemben ott volt a keresztény emberek egymásért élő perszonalizmusa. Ez azt jelenti, hogy – miként ezt a katolikus Püspöki kar későbbi körlevele is hirdette – minden áldozatot hozunk meg egy „igazságosabb és testvériesebb világért”. Ez a kiállás abban az időben „eretnek” kiállás volt: hiszen minden valamirevaló „szakember” azt hirdette, a piac fontosabb, mint az ember. A keresztény küldetés tömören: életfeladatunk, hogy a világot szebbé és jobbá tegyük. Bár dúlt a vihar, de a tények tanúsága szerint Botos Katalin nem ingott meg.

(A katedrán – biztos hit, egy bizonytalan korban) A '90-es évek közepén, Zlinszky János dékán hívására Botos Katalin alapítóként vesz részt a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Közgazdaságtudományi Intézetének megszervezésében az éppen induló Jog- és Allamtudományi Karon. Az új kar tanrendjében kétszeres súllyal szerepeltetik a közgazdaságtani ismereteket, és szigorú ranggal állítják a közgazdaságtant a vizsgatárgyak közé. Ennek oka, hogy súlyt fektessenek a piacgazdaság igényeire, figyelemmel a keresztény szellemiség meghonosítására. Ez az újítás is hozzájárult a kar vonzó képéhez, amit később sok végzett hallgató, de a munkaerőpiac is visszaigazolt. A PPKE-n nyugdíjazásáig teljes óraszámban tanított a Heller intézetben és a társkarokon. Az ezredfordulón megszervezi a Bölcsészettudományi Kar akkor még első és egyetlen gazdaságtörténeti doktori programját, melyre később a kar Történettudományi Doktori Iskolája épül. Párhuzamosan a Szegedi Egyetemen is oktat, ahol szintén közreműködik egy Közgazdasági Kar létrehozásában.

Botos Katalin oktatási tevékenysége, az elmúlt évtizedekben megjelent könyvei és tanulmányai rendkívül széles kört ölelnek fel, de mindannyiuk kristályosító pontja a gazdaság- és társadalompolitika. Olvashatunk a magyar eladósodás mélyen húzóódó okairól, külgazdasági stratégiáink jellegzetességeiről, a KGST mechanizmusába kódolt „eredendő” hibákról, de arról is, hogy az 1968-as magyar gazdasági reform miért számított csak félreformnak. Nevezetesen azért, mert a devizakérdést (konvertibilitást) nem oldotta

meg, s ezt bizony a magyar szakirodalom Botos Katalinon kívül nem emeli ki. A magyar vállalatok még a '80-as években sem tudták, hogy mi az „ábra”, hiszen csak forintban gondolkodtak, rubel-exporttöbbletre törekedtek, s el is érték azt!

A nagy elosztórendszerrel (oktatás, nyugdíj, egészségügy stb.) foglalkozó művekben leírt megállapításai máig hatnak! Végzetesen lemaradtak a nagy rendszerekben dolgozók, s ez érzékelhető is napjainkig a társadalmi feszültségekben. Ezek a társadalmi problémák az orvosbéremelést kikényszerítették, s most jelentkeznek az oktatásügyben is. A fizetések súlyos lemaradása a többi területről hatással van az oktatásügy anomáliáira is, hiszen ki választja a pedagógus pályát, ha nem lehet – különösen kezdő fiatalnak – megélni belőle, családot alapítani?

A katolikus egyház társadalmi tanítása és a józan ésszerűség mentén kifejezetten az elmúlt évtized – mely legfőképp az ágazati politikákra koncentrál – hibái között emeli viszont ki a szubszidiaritás hiányát. Számos területen hajtják túl a központosítást, a központi bürokráciát – így az oktatásügyben is. Az ágazati politikát illetően az agrárium továbbra is csak lözúngokkal támogatott. A szövetkezesek, felvásárló hálózatok elmaradása immár 30 éves bűn. A hosszú távú tervezésben a vízgazdálkodás megoldásának szorgalmazása is gyenge pontnak számít.

Botos Katalin munkássága biztos fogódzót kínál egy olyan korban, melyre költőket is megszégyenítő bőséggel hintik a jelzőket /mondhatni epitetionokat/. Az egyik külföldi lap utánanézett és 32 ilyen jelzőt talált, de a legpontosabb találat az volt, hogy ez egy „rizikó társadalom”. Vége a jóléti világ komfortjának, a gazdasági csodák és csodaévtizedek vonata már kihúzott az állomásról.

Természetes, hogy a kereszténydemokrácia egyik paradigmikus alapja, a szolidaritás nemcsak mentőöv, kapaszkodó, illetve egy olyan hajó, amely átviszi nemzetünket az oly régóta áhított túlsó partra. A professzor asszony az egyik olyan ember, aki mind tudományos munkásságában, mind személyiségében egyik építője volt a szolidaritás társadalmi paradigmájának. Keresztény derűje áthatja a könyv lapjait, ami ritka egy szakmai életrajzban.

Inkább emlékoszlopokat állít helyeknek, pillanatoknak, eseményeknek, a hazai közgazdaság óriásainak, és egy pillanatig sem hagyja el ez az örök csodálat. A könyv emellett olyan világba visz és ismertet meg lebilincselő stílusban olyan fogalmakkal, amelyeket a mindennapi életben is csak a szakma képviselői használnak.

A könyvről alapvető véleményünk: tanít, nevel és szórakoztat.

Botos Katalin folyóiratunkat is rendszeresen megtisztelte tanulmányaival az elmúlt évtizedekben. A Valóság hasábjain megjelent nagyobb lélegzetű munkái a teljesség igénye nélkül:

- Botos József – Botos Katalin: Egészségpolitika-gazdaságpolitika. , 63:7 pp. 1–8., 8 p. (2020)*
Botos Katalin: A Kádár-korszak külkereskedelme: Tények és anekdoták. 61:10 pp. 108–112., 5 p. (2018)
Botos Katalin: Ki az a Chesterton? És miért nem tudunk róla? 60:4 pp. 78–86., 9 p. (2017)
Botos Katalin: Gandhi harcostársa: az ökológiai gondolkodás úttörője. 59:8 pp. 1–11., 11 p. (2016)
Botos Katalin: Perifériáról a perifériára: [Magyarország jelenkori történetéről]. 57:9 pp. 20–29., 10 p. (2014)
Botos Katalin: A kínai gazdasági „csoda” és hatásai. 50:9 pp. 66–74., 9 p. (2007)
Botos Katalin: Közösségi gazdaságtan és nemzetközi versenyképesség. V49:2 pp. 28–34., 7 p. (2006)
Botos Katalin: Két válság: [A húszas-harmincas és a hetvenes-nyolcvanas években]. 31:3 pp. [26]–[238]. (1988)